

УДК 005.934

СУЧАСНІ ТЕХНОЛОГІЇ УПРАВЛІННЯ ЕКОНОМІЧНОЮ БЕЗПЕКОЮ ПІДПРИЄМСТВА

*Полянська А.С., к.е.н., доцент (Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу),
Троценкова Т.А., начальник планово-економічного відділу (ТЗОВ "Карпатнафтохім")*

У статті розглянуто сучасні підходи до управління економічною безпекою підприємства на основі використання технологій insourcing і outsourcing. Визначено передумови і завдання управління економічною безпекою на основі використання системного підходу, що передбачає врахування багатовекторності системи безпеки підприємств. Подано характеристику технологій управління, що базуються на використанні внутрішніх та зовнішніх ресурсів. Пропонується використання системи критеріїв оцінки стану економічної безпеки підприємства на основі контрольних показників процесу бюджетування.

Ключові слова: економічна безпека, insourcing, outsourcing, критерії оцінки, контрольні показники, ефективність управління економічною безпекою.

Постановка проблеми. Кризові явища, які відбуваються в економіці країни мають визначальний вплив на діяльність вітчизняних підприємств. Це вимагає особливої уваги до вивчення питання економічної безпеки підприємства, яка забезпечує такий його стан, що дозволяє зберігати стійкість до внутрішніх і зовнішніх загроз і здатний задовольнити потреби підприємства із врахуванням інтересів окремої людини, суспільства, держави. Зокрема, актуальним є питання вибору технологій управління на основі поєднання послідовних, взаємозв'язаних організаційних, інформаційних, розрахунково-обчислювальних та інших операцій і процедур у процесі здійснення управлінських функцій [1, с. 627].

Впровадження сучасних технологій управління економічною безпекою дозволить вирішувати такі завдання: здійснювати моніторинг, прогнозування, своєчасне виявлення й усунення загроз безпеці підприємств; оперативно виявляти причини і умови, що сприяють нанесенню фінансового й матеріального збитку, порушенню нормального функціонування й розвитку; сприятиме формуванню механізму та умов оперативного реагування на загрозу безпеці й прояву негативних тенденцій у функціонуванні суб'єктів господарювання; забезпечуватиме обґрунтування та формування організаційної системи комплексного забезпечення безпеки суб'єктів господарювання; сприятиме ефективному усуненню загроз персоналу й посягань на ресурси підприємств при застосуванні правових, організаційних та інженерно – технічних заходів і засобів досягнення необхідного рівня безпеки; створюватиме ефективні механізми взаємодії державних структур з суб'єктами господарювання в питаннях безпеки; сприятиме створенню

системи підготовки, перепідготовки й підвищення кваліфікації персоналу суб'єктів безпеки підприємства, а також вивченню та впровадженню позитивного досвіду в сфері корпоративної безпеки, набутого в країнах ближнього й далекого зарубіжжя [2].

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Дослідження питань економічної безпеки у вітчизняній економічній літературі торкаються різних аспектів її прояву на результативності діяльності господарюючих суб'єктів. Мунтіян В.І. досліджує питання економічної безпеки на макrorівні, зазначаючи, що об'єктом вивчення економічної безпеки є економічна сфера країни і об'єкти, що знаходяться на перетині з іншими сферами діяльності держави: військова, соціальна, політична, інформаційна. До об'єктів економічної безпеки відносяться не лише держава, її економічна система та всі її природні багатства, але й суспільство з його інститутами, установами, а також кожна окрема особа [4]. Автор виділяє основні завдання, які стоять сьогодні перед економічною безпекою, а саме: виробити нові підходи у дослідженні економічної безпеки держави, ролі та місця України у світовій економічній системі; вивчити механізми інтеграційних зрушень, процесів глобалізації та регіоналізації, що відбуваються зараз у світі; здійснити аналіз початкового етапу економічного реформування в державі; визначити фактори, що спричинили кризу економічної системи; визначити стартові позиції розвитку та зміцнення економічної системи України; розробити пропозиції щодо структурного реформування господарської системи на макро- та мікрорівні, а також ефективного використання ресурсів, зосереджених у господарському комплексі країни [3, 4].

У економічній енциклопедії під редакцією С.В.Мочерного під економічною безпекою підприємництва розуміють незалежність суб'єктів підприємницької діяльності від недобросовісної конкуренції підприємств монополістів, непередбачуваних договорами дій підприємств постачальників і торговельних організацій, від нерациональної економічної в правовій політики держави та інших чинників, яка дає змогу привласнювати більшу частину законних прибутків [5,с.411]. З точки зору ефективності використання наявних ресурсів і потенціалу діяльності під економічною безпекою підприємства розглядають такий стан корпоративних ресурсів (капіталу, персоналу, інформації і технології, техніки і обладнання) та підприємницьких можливостей, при якому гарантується найбільш ефективне їх використання для стабільного функціонування і динамічного науково-технічного та соціального розвитку, запобігання зовнішніх і внутрішніх загроз [6,с.324]. З позицій майнових прав і участі у діяльності економічна безпека (ЕБ) підприємства забезпечує такий стан справ на підприємстві, що визначається керівництвом і власниками як задовільний (прийнятний, бажаний, цільовий) і може підтримуватися протягом визначеного часу [7,с.251].

Виділення невирішених частин загальної проблеми. Аналіз публікацій дозволяє узагальнити, що науковці розглядають загальні положення економічної безпеки та шляхи її досягнення головним чином через макроекономічні індикатори і незначну увагу приділяють питанню формування моделі управління економічною безпекою підприємств та механізмам її практичної реалізації на практиці. Таким чином, виникає необхідність у деталізації основних положень діяльності вітчизняних підприємств у напрямку забезпечення ЕБ їх діяльності на ринкових засадах.

Формування цілей статті. Відповідно до вищевказаного цілями написання статті є виділення характеристик економічної безпеки промислового підприємства як складової його загальної безпеки та узагальнення особливостей і передумов застосування сучасних технологій управління економічною безпекою на основі обґрунтування ефективності їх впровадження.

Виклад основного матеріалу. Економічна безпека визначає такий стан ресурсів та підприємницьких можливостей, при якому гарантується найбільш ефективне їх використання для стабільного функціонування та динамічного розвитку. Управління економічною безпекою підприємства вимагає використання системного підходу та врахування багатовекторності системи безпеки підприємств, яка виступає як одна з основних функцій їх розвитку і має такі складові: організаційна безпека; управлінська безпека;

інформаційна безпека; економічна безпека; соціально-психологічна безпека; безпека інвестиційної діяльності; безпека зовнішньоекономічної діяльності; безпека інноваційної діяльності; політико-правова безпека; енергетична безпека; екологічна безпека тощо. На рисунку 1 зображено елементи системи безпеки промислового підприємства та їх організаційне забезпечення.

Щодо організації економічної безпеки на підприємстві, необхідно зазначити наступне: з одного боку, організація економічної безпеки визначає діяльність окремих структурних підрозділів, які реалізують завдання економічної безпеки, а з другого – контролює економічні критерії функціонування інших структурних підрозділів, що забезпечують безпеку функціонування підприємства.

Широкий спектр елементів, що визначають та впливають на економічну безпеку підприємства ускладнює процес управління даним напрямком роботи і вимагає відповідних заходів, що стосуються готовності і спроможності підприємства використовувати наявний у нього потенціал для забезпечення ефективного управління економічною безпекою. Тут слід відмітити два підходи на шляху до вирішення даного завдання: insourcing і outsourcing.

Перший (insourcing) орієнтує суб'єктів господарювання на використання внутрішніх ресурсів та можливостей щодо організації та управління економічною безпекою підприємства. Зокрема, на сьогодні великі компанії створюють спеціалізовані відділи і служби, завданням яких є забезпечення безпеки функціонування підприємства, а саме: служби контролінгу, внутрішнього аудиту. У більшості випадків підприємства намагаються самостійно реалізувати заходи щодо забезпечення економічної безпеки за рахунок: 1) впровадження спеціалізованих інформаційних систем, які дозволяють не тільки здійснювати облік затрат діяльності, але і оптимізувати плани виробництва з допомогою сучасних інформаційних систем RPMS (requirement material planning system), що знайшли широке застосування у різних галузях промисловості; 2) впроваджувати і використовувати системи бюджетування, що дозволяє здійснювати планування і контроль діяльності за визначеною системою показників і індикаторів, які характеризують стан підприємства як результат здійснення політики керівництва підприємством, так і вплив зовнішнього середовища; 3) використання сучасних концепцій управління, зокрема, логістики, контролінгу, що дозволяє те тільки здійснювати оптимальне забезпечення необхідними матеріальними ресурсами та оптимізувати товарорух, але і здійснювати ефективний контроль за даними процесами і рівнем використання ресурсів, що

особливо важливо в умовах обмеженого доступу до них.

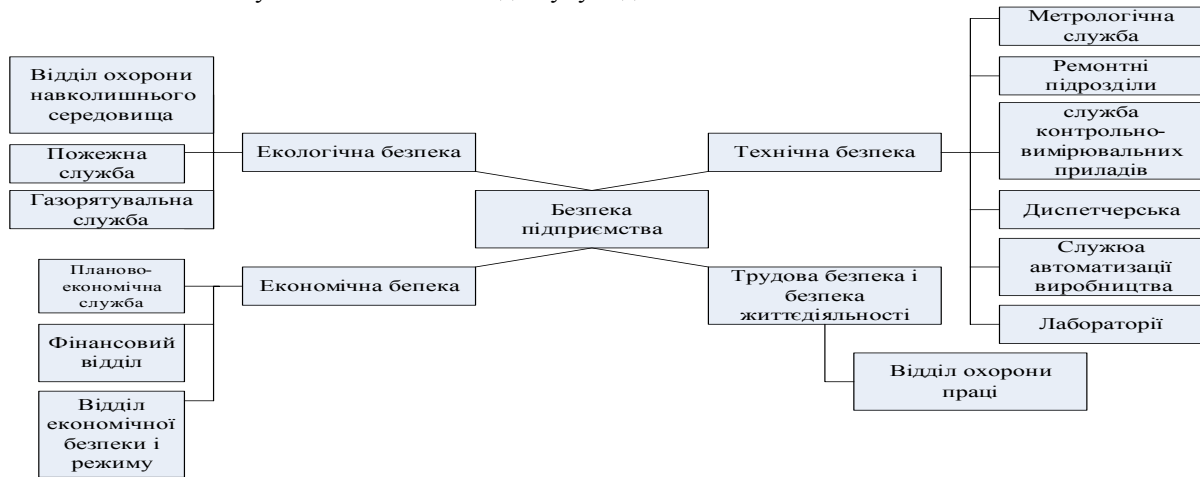

Рисунок 1 - Елементи безпеки промислового підприємства та їх організаційне забезпечення

Слід зазначити, що підприємства намагаються самостійно здійснювати заходи щодо управління економічною безпекою, що зумовлено, головним чином, небажанням розголошувати комерційну таємницю та інформацію щодо потенційних можливостей та потужностей. Як правило, функція контролю за рівнем економічної безпеки покладається на внутрішні структурні

підрозділи, зокрема, планово-економічні та фінансові. Використання сучасних підходів до обліку різних видів витрат, що супроводжують діяльність підприємства значно полегшує дану роботу. У табл. 1 представлено фрагмент системи бюджетування підприємства, що охоплює контрольні показники фінансової та операційної діяльності.

Таблиця 1

Контрольні показники діяльності промислового підприємства
(key performance indicators)

Найменування/ Description	Один. вим/ Units	Значення/ Value	Опис показника
1	2	3	4
Рентабельність на задіяний капітал/ Return on average capital employed (ROACE)	%	(7,6)	Характеризує ефективність (прибутковість) використання задіяного капіталу, середнього за період. Задіяний капітал відображає суму капіталу організації, залученого в операційно-фінансовий цикл у конкретному періоді й розраховується як сума власного капіталу та позикового капіталу. Для закордонних бюджетних одиниць задіяний капітал збільшується на суму "ділової репутації" (goodwill), відображеної на балансі організації, що не входять у бюджетну одиницю.
Рентабельність обігового капіталу	%	(50,3)	Характеризує ефективність (прибутковість) використання обігового капіталу, середнього за період.
Операційний дохід (ЕВІТДА)	млн. долл.	(2,47)	Характеризує фінансовий результат від операційної діяльності до виплати податку на прибуток, відрахування доходів і витрат по відсотках, амортизації
Торговельний прибуток	млн. долл.	(1,84)	Виторг від продажів (без податків) за винятком собівартості реалізації, операційних витрат і комерційних витрат.
Відношення торговельного прибутку до управлінських витрат	раз.	(2,4)	Виторг від продажів (без податків) за винятком собівартості реалізації, операційних витрат і комерційних витрат, віднесена до управлінських витрат

1	2	3	4
Чистий прибуток/ Net income	млн. долл.	(3,33)	Характеризує фінансовий результат діяльності за період після оподаткування.
Комерційні витрати на 1 тону роздрібних продажів	долл / т	-	У розрахунок показника не включаються: - витрати на транспортування продукції (транспортно-заготівельні витрати) від виробника до станції призначення
Управлінські витрати (без амортизації)/	млн. долл.	0,76	Загальна сума витрат на потреби керування, не пов'язаних безпосередньо з виробничим процесом
Ритмічність виробництва й відвантаження продуктів в асортименті	%		Характеризує ступінь відповідності фактичного календарного графіку виробництва й відвантаження продукції в асортименті планового календарного графіку.
Торговельний прибуток від реалізації товарів і послуг	млн. долл.	x	Виторг від продажів (без податків) по роздрібній реалізації товарів і послуг за винятком собівартості реалізації й комерційних витрат по роздрібній реалізації товарів і послуг.
Період оборотності комерційних запасів	дн	-	Характеризує рівень запасів, що залежать від прийняття комерційних рішень
Період оборотності контрольованих запасів	дн	235,9	Характеризує рівень запасів, керованих рішеннями керівництва бюджетної одиниці
Ліміт обігового капіталу	млн. долл.	80,13	Відбиває максимальну величину фінансування, необхідну для здійснення операційної діяльності (фінансування обігового капіталу)

Критеріями ефективності заходів щодо забезпечення економічної безпеки можуть слугувати нормативні параметри, що діють у певній галузі чи сфері діяльності, а також бажані (еталонні) значення, підтримання яких дозволяє підтримувати необхідний рівень безпеки.

Реалізація технологій outsourcing передбачає залучення до співпраці спеціалізованих підприємств і організацій, які допомагають вирішувати завдання економічної безпеки підприємства. В економічній літературі зустрічається таке визначення аутсорсінгу: "Переведення внутрішнього підрозділу чи підрозділів підприємства і усіх пов'язаних з ними активів в організацію постачальника послуг, що пропонує надання певної послуги на протязі визначеного часу по обумовленій ціні" [8, с.40]. Зокрема, можна виділити такі блоки послуг економічної безпеки, які можуть надаватись підприємствам ззовні: 1) комплексне обслуговування діяльності підприємства по безпечному веденню бізнесу, що включає: консультації з питань забезпечення безпеки керівництва та співробітників підприємства; аналіз та надання рекомендацій по укладеним контрактам; рекомендації при відборі кандидатів для роботи на підприємстві; основи правового захисту підприємства та взаємовідносин з

контролюючими та фіскальними органами; 2) складання інформаційної бізнес-довідки, яка містить реєстраційні дані, відомості про засновників та адміністрацію, наявність ліцензій, додаткові відомості (позитивна та негативна інформація); 3) захист від некомерційної розвідки та недобросовісної конкуренції, а саме: встановлення організацій та підприємств, які здійснюють збір відомостей; виявлення каналів розголошення інформації; надання практичних рекомендацій щодо захисту інформації, яка становить комерційну таємницю; проведення комплексу заходів по виявленню та припиненню фактів недобросовісної конкуренції.

Особливої уваги заслуговує питання оцінки ефективності управління економічною безпекою підприємства на основі вибраної технології. До показників, які оцінюють роботу у даному напрямку слід віднести результативність як ступінь досягнення необхідного рівня економічної та загальної безпеки підприємства та ефективність як співвідношення отриманих результатів від впровадження відповідної технології до затрат на реалізацію даного напрямку роботи:

$$E_{\text{без}} = \frac{P}{Z} \geq 1, \quad (1)$$

де $E_{без}$ – ефективність заходів застосування технологій управління; p – результат, який досягається; z – затрати, необхідні для реалізації заходів.

Висновки. Таким чином, управління економічною безпекою підприємства вимагає сучасних підходів щодо реалізації заходів на досягнення її необхідного рівня. Вибір технологій управління економічною безпекою обґрунтовується системою критеріїв оцінки її стану, зокрема, на основі виділення таких положень: економічна незалежність, що визначає можливість здійснення контролю над ресурсами, задіяними у виробничо-господарській діяльності; забезпечення стійкості і надійності функціонування усіх підсистем підприємства; здатність до саморозвитку і прогресу, тобто спроможність самостійно реалізовувати і захищати економічні інтереси, вести ефективну інвестиційну та інноваційну політику, розвивати інтелектуальний і трудовий потенціал підприємства.

Слід зазначити, що вибір і реалізація заходів щодо управління економічною безпекою залежить також від реалізації основних напрямків державної політики з питань національної безпеки України в економічній сфері, зокрема: забезпечення умов для сталого економічного зростання та підвищення конкурентоспроможності національної економіки; прискорення прогресивних структурних та інституціональних змін в економіці, поліпшення інвестиційного клімату, підвищення ефективності інвестиційних процесів; стимулювання випереджувального розвитку наукоємних високотехнологічних виробництв та інших

напрямків діяльності, зазначених у Закон України «Про основи національної безпеки України» [9].

Подальших дослідження потребують питання впливу рівня економічної безпеки та процесу керування ним на формування та реалізацію стратегічних планів діяльності (розвитку) підприємства.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Економічна енциклопедія: У трьох томах / Ред. кол. С.В. Мочерний (відп. ред.) та ін. - Т.3 - Київ, Видавничий центр "Академія", 2000. - 864 с.
2. Концепція корпоративної безпеки членів Українського Союзу промисловців і підприємців. Затверджена 22.09.2006р. / [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.uspp.org.ua/security/documents/2/>.
3. Мунтіян В.І. Економічна безпека України: монографія / Мунтіян В.І. - К.: КВІЦ, 1999. - 464 с.
4. Мунтіян В.І. Теоретичні засади економічної безпеки [Електронний ресурс] - Режим доступу: http://www.niur.gov.ua/ukr/conference/krugstil_nov_2000/muntian.htm
5. Економічна енциклопедія: У трьох томах / Ред. кол. С.В. Мочерний (відп. ред.) та ін. - Т.1 - Київ, Видавничий центр "Академія", 2000. - 864 с.
6. Загорна Т.О. Економічна діагностика: навчальний посібник / Загорна Т.О. - К.: Центр учбової літератури, 2007 - 400 с.
7. Гетьман О.О. Економічна діагностика: навч. посібник / Гетьман О.О., Шаповал В.М. - Київ, Центр навчальної літератури, 2007. - 307 с.
8. Хейвуд, Дж. Брайан. Аутсорсинг: в пошуках конкурентних переваг / Хейвуд, Дж. Брайан, пер. с англ. - М.: Издательский дом "Вильямс", 2002. - 176 с.
9. Закон України «Про основи національної безпеки України» від 19 червня 2003 р. / [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.

Анотація. В статті розглянуті сучасні підходи в управлінні економічною безпекою підприємства на основі використання технологій insourcing і outsourcing. Визначені умови та завдання управління економічною безпекою з позиції системного підходу, передбачаючого урахування багатовекторності системи економічної безпеки. Представлена характеристика технологій управління, базуючих на використанні внутрішніх і зовнішніх ресурсів. Пропонується використання системи критеріїв оцінки стану економічної безпеки на основі контрольних показників процесу бюджетування.

Ключевые слова: економічна безпека, insourcing, outsourcing, критерії оцінки, контрольні показники, ефективність управління економічною безпекою.

Summary. In the article modern approaches in management of economic safety of the enterprise are considered on the basis of use of technologies insourcing and outsourcing. Conditions and tasks of management by economic safety from an item of the system approach providing the account of many vectors' system of economic safety are determined. The characteristic of technologies of the management basing on use of internal and external resources is submitted. Use of criteria system of an estimation of a condition of economic safety is offered on the basis of control parameters of budgeting process.

Key words: economic safety, insourcing, outsourcing, criteria of an estimation, control parameters, a management efficiency economic safety.

Рецензент д.е.н., професор Прикарпатського НУ ім. В. Стефаника Благуно І.С.
Експерт редакційної колегії к.е.н., доцент УкрДАЗТ Якименко Н.В.